

Rusforebyggende arbeid i skolen

En analyse av informasjonsmaterialer i lys av empiri og
kommunikasjonsteori

BACHELOROPPGAVE I PEDAGOGIKK

PED2900

Vår 2019

Kandidatnummer: 10010

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon.....	3
1.1 Skolen som arena for rusforebygging	3
1.2 Problemstilling og oppgavens oppbygning	4
2. Teori og empiri.....	4
2.1 Hva er rusmidler?.....	4
2.2 Ulike typer rusbruk gjennom historien.....	5
2.3 Avhengighet og misbruk.....	6
2.4 Forebygging av rus i historisk perspektiv.....	7
2.5 Norske ungdommers rusmiddelbruk	8
2.6 Forklaringer på unges rusbruk.....	8
2.7 Medienes omtale av rusmidler	9
2.8 Forebyggingsbegrepet	10
2.9 Strategier i skolen	11
2.10 Prosessmodellen	12
2.11 Kommunikasjon i rusundervisningen.....	13
2.12 Oppsummering	13
3. Metode	14
3.1 Transparens og pålitelighet	14
4. Analyse av informasjonsmaterialene	15
4.1 HASJ – brosjyre for skoleungdom.....	15
4.1.1 Tolkning	16
4.2 Støttmateriell: Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen – forslag til læringsaktiviteter.....	17
4.2.1 Tolkning	18
5. Drøfting	20
5.1 Rusmidler som ett stoff	20
5.2 Opplysningstanken.....	20
5.3 Ulempen med opplysningsstrategien.....	21
5.4 Støtt dem som trenger det mest.....	22
5.5 Hva er egentlig målet?	22
5.6 Konsekvenser på samfunnsnivå	23
5.7 Har vi et medieskapt bilde av rusmidler?	23
6. Konklusjon.....	24
Refleksjonsnotat.....	25
7. Litteraturliste	26
Vedlegg.....	30
Vedlegg 1	30
Vedlegg 2	34

1. Introduksjon

Jeg har valgt rusforebyggende arbeid i skolen som tema for oppgaven min. Motivasjonen for valget kommer først og fremst av at det er noe som vekker stor interesse hos meg som person, men også fordi det ser ut til å være et tema som er viktig å belyse, og det er i tillegg etter manges mening et svært viktig satsningsområde i skolen. Et slikt tema vil derfor være svært motiverende i skriveprosessen, ettersom det vil lære meg enda mer om det jeg er interessert i samtidig som det forhåpentligvis kan være et nytt innspill på rus- og forebyggingsfeltet.

Jeg har selv vært i elev-rollen under skolens rusforebyggende arbeid i min ungdomstid, noe som vekket interessen min for det denne oppgaven vil handle om: hvordan vi snakker om rus.

Med kunnskap og forståelse om rusmidler kan ruspolitikken som føres i dag oppleves som urettferdig for mange. På den andre siden vil de fleste si seg enig i at man av rene helsemessige årsaker burde forstå rusmidler. Likevel er problemer knyttet til rusmiddelbruk det største sosiale problem vi har i vårt samfunn (Barene, 2008). Dette kommer tydelig frem dersom man for eksempel ser på sammenhengen mellom rus og kriminalitet. Undersøkelser viser at mellom 50 til 70 prosent av alle kriminelle handlinger involverer bruk av alkohol eller andre rusmidler (Friestad & Hansen, 2004, i Molden & Elvegård, 2010).

1.1 Skolen som arena for rusforebygging

Ett av kjennetegnene på rusmisbruk er at det skaper utrygghet for de barna som blir berørt av det. Problemer knyttet til rusbruk er et anerkjent samfunnsproblem, noe som gjør at forebygging og tidlig intervensjon blir ansett som et viktig satsningsområde i norsk skole. Det forventes også at skolen skal bidra vesentlig for å forebygge mot disse problemene (Jahren, 2008). Og dette med god grunn: skolen som institusjon er et sted der barn og unge tilbringer store deler av hverdagen sin og livet sitt, i mye større grad nå enn før. Store deler av meningene og holdningene deres dannes her, og både sosial og faglig utvikling skjer innenfor skolens rammer. Skolen har en stor påvirkningskraft for hvordan utviklingen av atferd, meninger og holdninger danner seg, ved at den er obligatorisk for alle norske barn og ved at den er regulert av det offentlige. Staten kan bestemme hvordan skolen skal tilrettelegges, samt styre hvilke verdier som skal formidles som viktige til de yngre generasjoner av samfunnet. Med dette står skolen som institusjon i posisjon til å forebygge mot uheldig utvikling av atferd, men også i posisjon til å vinkle kunnskap slik den selv ønsker.

Ifølge Utdanningsdirektoratet (2006) brukes det store ressurser på å forebygge rusproblemer blant barn og unge i og utenfor skolen. Dessverre er ikke alltid de programmene som anvendes i skolen forankret i teori og empiri, i tillegg til at mye av den pedagogiske praksisen i norsk skole bygger på subjektive erfaringer, synsing og private oppfatninger (ibid.). Ved å drive et slikt forebyggingsarbeid kan man risikere å *ikke* oppnå de resultater man ønsker, tvert imot, det kan være fare for at enkelttiltakene faktisk er direkte skadelige for målgruppen.

1.2 Problemstilling og oppgavens oppbygning

Min problemstilling er: *Hva slags retorikk brukes i det rusforebyggende arbeidet i skolen?*

For å avgrense oppgaven er jeg interessert i å finne ut hvilke strategier man bruker i det rusforebyggende arbeidet, og hvordan rus-begrepet behandles i denne konteksten – hva slags diskurs begrepet befinner seg innenfor. For å finne ut av dette vil jeg analysere to informasjonsmaterialer som har blitt brukt i rusforebyggende arbeid, i lys av kommunikasjonsteori. Her vil jeg ta i bruk ulike begreper fra kommunikasjonsteorien, slik som avsender, budskap og mottaker.

For å underbygge min argumentasjon vil jeg i oppgavens andre kapittel starte med å presentere empiri og forskning på rusmiddelfeltet. Så blir forebyggingsbegrepet presentert, etterfulgt av kommunikasjonsteori. I tredje kapittel presenterer jeg valg av metode. Deretter går jeg inn på selve analysen av de to informasjonsmaterialene, og avslutter det hele med drøfting og en konklusjon.

2. Teori og empiri

For at vi skal kunne oppnå noen form for forståelse av konseptet rusforebygging må vi ha et visst teoretisk grunnlag om de ulike delene det er satt sammen av.

2.1 Hva er rusmidler?

Det finnes ingen konkret definisjon på hva rusmidler er. Man kan beskrive det som «*kjemiske stoffer som på forskjellige måter påvirker eller endrer sanseopplevelsene, stemningsleie eller gjør andre psykiske endringer*» (Hauge, 2009, s. 13), eller som «*substanser som endrer strukturen eller funksjonen til kroppen på en eller annen måte*» (Levinthal, 2010). Med slike brede forståelser av begrepet kan det omfatte et ganske vidt spekter av substanser, ettersom både sukker og silikon endrer strukturen eller funksjonen til kroppen på et vis. Definisjonen

av rusmidler vil variere fra kultur til kultur, noe som forteller oss at begrepet ikke er ensbetydende med alkohol og narkotika, slik folk flest vil tro. Forøvrig er heller ikke *narkotika* et ensbetydende begrep.

Den etymologiske betydningen av *narkotikum* er *bedøvelse*, som originalt kommer fra ordet *narce*. Juridisk sett er *narkotika* en samlebetegnelse for alle ulovlige eller reseptbelagte rusgivende substanser, uavhengig av deres farmakologiske egenskaper. Westin, Strøm, Rygnestad og Slørdal (2011, s. 1574) hevder at «*narkotikabegrepet har så mange upresise betydninger at det med fordel burde forlates*», og at man heller burde erstatte det med andre mer nøytrale ord som *rusmiddel*.

Konklusjonen er da at hverken rusmiddel eller narkotika er dekkende begreper overhodet. Alt er til syvende og sist kjemi, og mange stoffer har vi valgt å holde ulovlig. Dersom man ønsker å være presis vil bruk av navnet tilhørende det faktiske rusmiddelet det er snakk om, eller navnet for den gruppen som rusmiddelet hører til inn under, være mest gunstig. Eksempelvis «opiater», «hallusinogener», «bedøvelsesmidler», osv.

Med tanke på midlernes kjemiske sammensetning og virkning er det i forskningslitteraturen enighet om at det ikke er avgjørende forskjeller mellom alkohol og andre rusmidler. «*Alkohol er et narkotisk stoff så godt som noe*» (Øia, 2013, s. 19).

Det som forøvrig skiller alkoholen tydelig fra narkotikumet er historien. I det følgende vil jeg likevel bruke *rusmidler* som samlebetegnelse for alle salgs substanser som inntas med intensjon om å få en fysisk eller psykisk endring.

2.2 Ulike typer rusbruk gjennom historien

Bruk av rusmidler har alltid vært en del av den menneskelige sivilisasjon og kultur (Øia, 2013). Alkohol og andre stoffer utvunnet av ulike plantevekster som opium og kokablader vet vi har tradisjoner så langt historien rekker (Hauge, 2009).

Hauge skiller mellom tre tradisjoner for bruk av rusmidler: ritualistisk bruk, som er knyttet til religiøse ritualer, medisinsk bruk, som er bruk av rusmidler for lindring av enten psykiske eller fysiske sykdommer, og rekreasjonsmessig bruk (fra engelsk: recreational use) som er når et rusmiddel brukes som et nytelsesmiddel (Hauge, 2009). Årsaken for rekreasjonsmessig bruk er da selve virkningen av stoffet. Forebygging av problemer knyttet til rekreasjonsmessig rusmiddelbruk vil være hovedfokus for oppgaven, selv om det forøvrig ikke finnes tydelige skiller mellom de tre tradisjonene for rusmiddelbruk som Hauge presenterer.

2.3 Avhengighet og misbruk

For å lykkes med rusforebyggende arbeid er det formålstjenlig å sitte på korrekt og relevant kunnskap om skaderisiko knyttet til misbruk og avhengighet, da faren for avhengighet og misbruk gjerne er hovedargumentene for hvorfor rusmiddelbruk er en risiko i seg selv.

Selv om *misbruk* av rusmidler betegner bruk som vurderes som negativ og uønsket (Skog, 2006), spiller også kulturelle variasjoner inn. Det vil si at misbruk for noen ikke nødvendigvis er misbruk for andre. Alkohol som legalt rusmiddel kan ha høyere terskel før det kalles for alkoholmisbruk, enn bruk av illegale stoffer. Ifølge SIRUS (Lund, Amundsen, Bretteville-Jensen, mfl. 2010) lar man ofte det legale aspektet avgjøre, og sidestiller bruk og misbruk, som betyr at all bruk av illegale stoffer vil bli kalt for misbruk. Dette kan bli problematisk ettersom harmløs bruk av narkotiske rusmidler da også blir betegnet som misbruk.

Det finnes ikke et godt svar på hvem som blir misbrukere. Men nyere forskning tyder stadig mer på at enkelte har høyere biologisk og genetisk sårbarhet for misbruk enn andre (Pedersen, 2004, i Schancke, 2004, s. 56).

Avhengighet som begrep er ikke spesielt forklarende for rusvaner, da det kun er en betegnelse for selve atferdsmønsteret, ikke en forklaring på atferden (Fekjær, 2008). I litteraturen karakteriseres avhengighet ofte som opplevde avvenningsplager idet man slutter med et stoff. Med andre ord sier man at rusavhengighet er forårsaket av regelmessig tilførsel av et rusmiddel. Men en rekke studier om avhengighet, kalt «Rat Park experiments», utført av Bruce Alexander (2001) ved Simon Fraser Universitet, viser at dette er en forklaring som ikke stemmer. Dette ble gjort allerede i 1979. Før den tid hadde man eksperimentert med rotter ved å gi dem to forskjellige drikkevann: et vanlig drikkevann og et drikkevann med heroin. Resultatet var at rotten valgte å drikke av heroin-vannet helt til den døde av overdose (Hari, 2019). Dette kan ligne på det synet vi har på rusavhengige mennesker.

Men «Rat Park»-eksperimentene viste noe annet. Disse gikk ut på det samme som det første eksperimentet, men her ble flere rotter sluppet ut i en «rottepark», et stort areal med tilgang til leker, mat, andre rotter, sex – med andre ord et sted med alt det en rotte trenger for å trives. Før «Rat Park»-eksperimentene ble utført hadde Alexander en hypotese om at det ikke er rusmidlene i seg selv som forårsaker avhengighet, men at det henger sammen med vedkommendes livssituasjon og omgivelser. I ett av eksperimentene hadde forskerne i forkant sørget for at rottene var infisert med heroin i ukesvis før de ble sluppet ut i rotteparken, slik at det ikke var noen tvil om at de hadde utviklet abstinenssymptomer. Men det viste seg at

rottene i rotteparken uansett hadde lav appetitt for drikkevannet som var tilsatt heroin (Alexander, 2001), i motsetning til det første eksperimentet der rottene etterhvert døde av heroin. Alexanders' hypotese viste seg altså å stemme.

Johann Hari (2019) konkluderer også med at det først og fremst er frarøvelsen av de tingene i livet som er meningsfulle, som gjør at enkelte ikke blir kvitt en alvorlig rusavhengighet.

2.4 Forebygging av rus i historisk perspektiv

Historien viser at rusmiddelbruk har hatt utfordrende konsekvenser for både individ og samfunn. Så tidlig som på 800-tallet ble det etablert apoteker for å regulere bruk av psykoaktive stoffer, som et forsøk på å forebygge og forhindre misbruk (Hauge, 2009). I skolesammenheng har det hovedsakelig vært to måter å gjøre rusforebyggende arbeid på. Det har vært *opplysning* om skadevirkninger på den ene siden, og en tro på at bruk av rusmidler i stor grad handler om *holdninger* og valg av verdier på den andre siden (Mork, 2008).

I Norge på 1960-tallet skjedde det en radikal økning i rekreasjonsmessig bruk av narkotiske stoffer. Det var først nå narkotikamisbruk oppsto og ble oppfattet som et samfunnsproblem (Schjøtz, 2017). I etterkrigstida oppsto den nye brukergruppen av narkotiske stoffer, nemlig ungdommen. Deres bruk av narkotiske stoffer var ikke i særlig grad knyttet til medisiner eller religion, men i større grad av rekreasjonsmessig art (Hauge, 2009). Dette ble ansett som et alarmerende problem, og myndighetenes svar på dette var den form for narkotikalovgivning vi ser i dag – narkotikabruk ble en strafferettslig handling.

Kunnskapene om både bruken og konsekvensene av de nye stoffene (som f.eks. cannabis, LSD, amfetamin) var på denne tiden svært begrenset, både blant allmenheten, hos de folkevalgte og myndighetene. Likevel ble narkotikabruk oppfattet som en stor fare for samfunnet som «*måtte bekjempes med de sterkeste midler*» (Lind, 1974, i Hauge, mfl., 2012, s. 243).

Siden 1960-tallet har skolen hatt en sentral rolle på rusforebyggingsområdet (Befring, 2012). I læreplanene av 1969 ble narkotika nevnt som et farlig rusmiddel: «*Narkotiske stoffer er sterke giftstoff som er farlige for organismen*» (Mork, 2008, s. 114). Når det gjelder alkoholbruk vektla man heller de sosiale aspektene, som at ungdommer drikker alkohol for å føle seg aksepterte i enkelte miljø (ibid.).

Ideologien om det narkotikafrie samfunn vokste tydelig frem. Mens maksimumsstraffen for ulovlig omgang med narkotika var på 6 måneders fengsel i 1964, var

det hele blitt økt til 21 års fengsel 20 år senere. «For å avskrekke de unge fra å bruke stoffene ville man ved bruk av straff sende et signal om hva de risikerte dersom de selv brukte dem» (Hauge, mfl., 2012, s. 246).

«The War on Drugs» var også et stort forsøk på å bekjempe narkotika. Dette er en kampanje for å bekjempe ulovlig narkotikabruk i USA som ble erklært av president Nixon i 1971. Målet var en narkotikafri verden gjennom å innføre strenge restriksjoner og straffer, men resultatet ble en tragedie med korrupsjon, mer vold og flere dødsfall verden over. Man ser senere enighet om at ideen om det narkotikafrie samfunn var og er en utopi.

2.5 Norske ungdommers rusmiddelbruk

Alkohol er det rusmiddelet som de fleste ungdommer prøver først. Mange av de som prøver det utvikler også et drikkemønster i løpet av tenårene (Øia, 2013). Ifølge studiene til SIRUS er gjennomsnittsalderen for alkoholdebut 15 år (ibid.), og ESPAD-undersøkelsen fra 2011 viser at andelen norske 15-16 åringer som hadde brukt alkohol var 60 % (St.meld.30, 2012). Dette er en relativt høy andel, med tanke på at aldersgrensen for kjøp av alkohol er 18 år.

Sammenliknet med andre land har Norge relativt små problemer med ungdom og narkotikamisbruk, og det hevdes at Norge er blant land med den aller laveste narkotikafrekvensen (St.meld.30, 2012). Den samme ESPAD-undersøkelsen som nevnt ovenfor viser at andelen unge norske som hadde prøvd narkotika var 5 %. Videre sies det at de fleste som prøver cannabis, amfetamin, ecstasy eller andre stoffer, ikke utvikler et varig misbruk (Øia, 2013, s. 19).

2.6 Forklaringer på unges rusbruk

De vanligste forklaringene på hvorfor unge begynner med rus er forankret i kulturmodeller, marginaliseringsprosesser og personlige egenskaper ved individet. Enkelt forklart handler kulturmodeller og marginaliseringsprosesser om at ungdommer i dagens samfunn kan oppleve å være plassert i periferien av samfunnet, noe som gjør dem ekstra sårbare for sosial utstøting, som igjen kan ha uheldige konsekvenser på det personlige plan (Øia, 2013).

Pedersen (2006) argumenterer for at en tidlig debut med utprøving av rusmidler spiller en rolle for senere bruksmønster, og i tillegg at en tidlig debut vil være farligere for dem som har opplevd vansker og problemer i livet, der rusen kanskje blir en form for selvmedisinering, enn for dem som ikke er sårbare på denne måten.

En av de best dokumenterte årsakene til rusmiddelbruk er nettopp denne typen sårbarhet som Pedersen snakker om. En slik sårbarhet kan være forårsaket av omsorgssvikt i oppveksten (Killén, 2015). Personer med opplevd omsorgssvikt har forhøyet risiko for både dårlig fysisk og mental helse, rusmiddelbruk og kriminalitet (Clausen & Kristoffersen, 2008, i Killén, 2015, s. 69). «*Pasienter med alvorlige symptomer på psykiske lidelser har (blant annet) større rusmiddelproblemer ...*» (ibid.).

Pedersen nevner også *flertallsmisforståelsen* som en årsak til unges tidlige debut og høye frekvens av rusmiddelbruk (Pedersen, 2006). Dette vil jeg komme tilbake til.

Den mest åpenbare, men likevel mest underkommuniserte årsaken til rusmiddelbruk er selve *virkingen* rusmidlene har. Man drikker alkohol eller ruser seg på andre substanser rett og slett fordi effekten av det er behagelig (Øia, 2013, s. 45-46). Imidlertid er det ikke alltid kun effekten av rusmiddelet som er målet, men kombinasjonen av en sosial situasjon og rusmiddelet som gir den ønskede effekten.

2.7 Medienes omtale av rusmidler

Det er vist at medienes omtale av narkotika og alkohol er fundamentalt forskjellig når det kommer til problematisering og valg av fokusområde i ulike nyhetssaker (Fekjær, 2008). Aina Schiøtz (2017, s. 5) peker på denne skjevfordelingen mellom alkohol og narkotiske stoffers synlighet i mediene og den offentlige debatt:

Alkoholmisbruk og alkoholpolitikk er lite framme i dagens offentlige debatt, mens det motsatte er tilfellet med annen type rusmisbruk. Særlig i mediene florerer det så å si daglig med oppslag og innlegg med utgangspunkt i narkotikafeltet. På den andre siden ble det for få år siden, og fra sentralt hold, hevdet at det er alkoholmisbruk som forårsaker mest skade, medisinsk og sosialt (St.meld. nr. 30, 2011–12:13).

Allerede på 1990-tallet ble det gjort analyser av medienes behandling av rusmiddelstoff, som avdekket skjevheter i deres fremstilling av narkotiske stoffer versus alkohol.

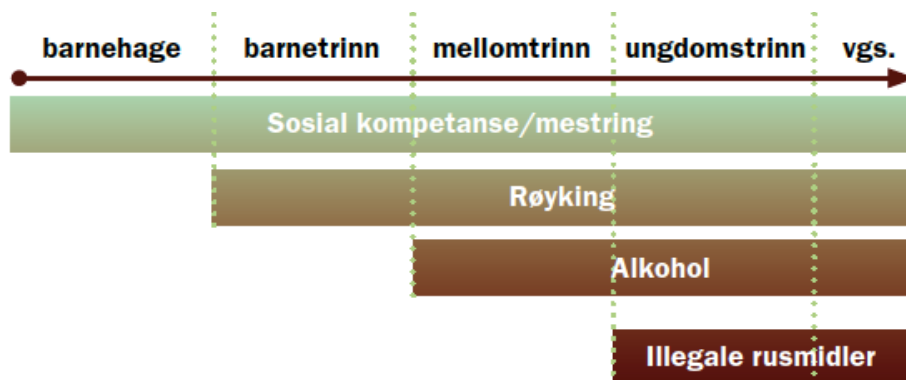
Fekjær (2008, s. 321) viser eksempelvis til et utvalg av Aftenpostens påstander på slutten av 1990-tallet. Deriblant «Ecstasy er i ferd med å bli vanligere enn alkohol», hvorpå blant annet SIRUS gjennom sine studier hadde andre tall – disse viste at kun 3 % av ungdom hadde prøvd ecstasy, mens 83 % hadde prøvd alkohol. En annen påstand var «Det er ikke lenger noe rebelsk eller avvikende å prøve ecstasy i 14-15-årsalderen», men ifølge forskningen hadde kun 1 % prøvd ecstasy i denne alderen (ibid.).

En uheldig konsekvens av mediernes fordreininger av virkeligheten er en forsterkning av *flertallsmisforståelsen*, som tidligere nevnt. Det vil si at mediene får ungdommer til å tro at utbredelsen av for eksempel ecstasy er større enn den faktisk er, noe som vil resultere i et fiktivt sosialt press, og veien for dem til å selv prøve det blir mye kortere. Flere (se f.eks. Pedersen, 2006; Hauge mfl., 2012) mener at dette kan være en årsak til at unge ruser seg både mer og debuterer i tidligere alder.

2.8 Forebyggingsbegrepet

Forebygging handler om å forhindre noe uønsket, noe som betyr at begrepet kan brukes i mange sammenhenger. I det forebyggende arbeidet i skolen snakker man om psykososial forebygging, hvor en ønsker å beskytte barn og unge mot ulike risikofaktorer som kan føre til problemutvikling og skjevutvikling (Befring, 2012). Grunnlaget for forebyggende arbeid i norsk skole er i dag nedfelt i prinsipper for opplæring i Læreplanverket for Kunnskapsløftet hvor det heter at «*elevene skal utvikle seg som selvstendige individer som vurderer konsekvensene av, og tar ansvaret for egne handlinger*» (Utdanningsdirektoratet, 2015). Det uttrykkes også i flere av fagplanene at elevene skal *utvikle en helsefremmende livsstil og lære å ta vare på egen psykisk og fysisk helse* (Gravrok mfl., 2006, s. 60).

Videre innebærer forebyggende arbeid tiltak som kan fremme barn og unges personlige kompetanse til å beskytte seg selv (Befring, 2012, s. 129). Å styrke de unges *motstandsdyktighet, mestringsfølelse* og *sosiale kompetanse*, som å gjøre dem i stand til å ta egne valg og stå imot press, er derfor av fundamental betydning. For å komme en uheldig utvikling i forkjøpet vil det lønne seg å starte tidlig. Så, å forebygge vil med andre ord si å være i forkant så godt det lar seg gjøre. Schancke (2005, i Gravrok, 2006, s. 70) har utformet en tabell som en indikasjon på hva man bør legge fokus på til hvilken tid:

Figur 4: Når skal det og hva skal forebygges?
(Schancke 2005:77).

Som vi ser blir arbeidet for å fremme unges sosiale kompetanse prioritert gjennom hele utdanningsløpet. De ulike rusmidlene blir først introdusert når elevene anses som modne nok for det.

I den noe tradisjonelle inndelingen av forebyggingsbegrepet skiller man mellom primærforebygging, sekundærforebygging og tertriærforebygging. Primærforebygging, også kalt for allmennforebyggende tiltak, dreier seg om generelle tiltak som angår «alle», som for eksempel alle elever ved en skole, uten at disse elevene er definert ut fra en risikovurdering (Befring, 2012). Slike tiltak vil først og fremst ta sikte på å bistå elevene i å være aktør i sitt eget liv og støtte deres motstandsdyktighet i møte mot fremtidige risikofaktorer. Det er av denne typen forebygging det meste av det rusforebyggende arbeidet er.

Sekundærforebygging, eller selektive tiltak, er probleminnsiktete tiltak for å motvirke uheldig utvikling i grupper man mistenker er i en risikopreget situasjon (ibid.) Tertriærforebygging kan også inngå her, men vanligvis anses dette mer i enten retning rehabiliterende tiltak eller tiltak som vil redusere uheldige følger av et allerede eksisterende problem (Befring, 2012).

Når det gjelder forebygging mot rus kan det fort bli litt komplisert. Det er ikke alltid helt klart og tydelig hva man snakker om – man kan ha som mål å forhindre all rusmiddelbruk, men det kan også handle om å fortrinnsvis beskytte mot skadelig bruk.

I forebyggingsarbeidet knyttet til alkohol, som er det rusmiddelet som bringer mest problemer (Schjøtz, 2017), er det ikke alltid enighet om hvilke målsettinger en ønsker å ha for tiltakene, da ulike aktører har ulike syn på sammenhenger mellom alkoholvaner og skaderisiko. De fleste aktører enes om at debutalderen for alkoholbruk bør utsettes lengst mulig, uten at dette nødvendigvis er en uttalt målsetting med tiltaket (Nesvåg, 2008).

I tillegg til krav om teoretisk og empirisk forankret innhold i tiltakene, bør selve implementering av et forebyggende program også være preget av visse strategier om en ønsker å oppnå resultater. Ettersom den viktigste faktoren som beskytter mot problemutvikling er et *godt læringsmiljø*, vil arbeidet for dette være den viktigste strategien i det rusforebyggende arbeidet (Helsedirektoratet, 2014). Men er det slik vi gjør det?

2.9 Strategier i skolen

Det har vært vanlig å skille mellom to typer overordnede rusforebyggende tiltak i skolen. Det ene er tilbudsreducerende, det andre er etterspørselsreducerende. Tilbudsreducerende tiltak går ut på at skolen for eksempel har forbud mot bruk av tobakk, alkohol og illegale rusmidler på skolens områder. I alkoholpolitikken brukes slike restriksjoner som forebyggende strategi,

eksempelvis ved å sette en aldersgrense på kjøp av alkohol, begrensninger på reklame og markedsføring, og et relativt høyt prisnivå (Helsedirektoratet, 2014).

Etterspørselsreducerende tiltak har til hensikt å begrense elevenes etterspørsel (lyst) etter rusmidler (Schancke, 2005), gjerne ved å opplyse elevene og gi de kunnskaper om rusmidlenes skadepotensiale, få dem til å tenke kritisk rundt bruk av rusmidler og styrke deres psykososiale ferdigheter (Helsedirektoratet, 2014). Som nevnt er det denne strategien som tradisjonelt sett har vært i fokus. Man tenker seg at man via denne kommunikasjonen kan øke kunnskapsnivået om rusmidler blant ungdommene, i troen på at «den som vet det rette, gjør det rette» (Henriksen, 2005). Slike informasjonsbaserte strategier har blitt kritisert for kun å fokusere på budskapsinnholdet, ikke på hvem som formidler kunnskapen eller konteksten det formidles i (Gravrok et al., 2006).

En annen strategi for å forhindre at unge prøver rusmidler er å invitere en narkotikaavhengig til et klasserom for å snakke om og advare elevene mot bruk av rusmidler. Men en slik strategi har vist seg å være lite effektiv (Fekjær, 2008). Politibesøk på skoler er heller ikke uvanlig. Et av verdens mest brukte rusopplysningsprogram er DARE (Drug Abuse Resistance Education). Dette er et program som gjennomfører politibesøk ved skoler for å undervise elevene om hvordan man kan motstå gruppepress og hvordan man kan leve et godt liv uten rusmidler, alkohol, vold og annen risikofylt atferd (DARE, 2019). Dessverre har ikke dette vist seg å gi like gode resultater som man ønsket (se Ennet, mfl., 1994).

2.10 Prosessmodellen

Prosessmodellen er en generell kommunikasjonsmodell som brukes for å beskrive prosessen som foregår i en kommunikasjonssituasjon (Aaberge, 2018). Ved at den legger fokus på at kommunikasjon er en prosess, egner den seg til å forstå hvordan kommunikasjon også kan gå galt. Begrepet prosess viser også til at mottaker ikke er et objekt, men en aktiv del av kommunikasjonsprosessen. Avsender, budskap, kanal, mottaker og tilbakemelding er blant de sentrale begrepene i kommunikasjonsmodellen. Hvem sier hva til hvem gjennom hvilken kanal med hvilken effekt? Dette er et spørsmål som oppsummerer de ulike delene som prosessmodellen består av.

En slik modell kan brukes i analyseringen av klasseromsundervisning, der man f.eks. kan se på hva læreren forsøker å formidle, med hvilken strategi, til hvilken hensikt, med hvilket resultat, osv. Det interessante spørsmålet for oss blir da: hvordan kommuniserer vi i rusundervisningen?

2.11 Kommunikasjon i rusundervisningen

Det rusforebyggende arbeidet er først og fremst en *verdiformidling*, som vil si at hovedhensikten er å formidle visse verdier og holdninger til mottaker. I klasserommet skjer dette mellom lærer og elev. Her behøves det en *gjensidig kommunikasjon* slik at avsenderen (læreren) erverver seg en kommunikativ kompetanse som verdiformidler, ettersom han må anerkjennes som kompetent av mottaker for å lykkes i formidlingen av budskapet.

Avsenderen har ikke denne autoriteten automatisk gjennom sin rolle som lærer, så dette må kontinuerlig erverves gjennom kommunikasjonsprosessen (Henriksen, 2005). Dette innebærer blant annet at en aksepterer og respekterer den kunnskapen som mottakeren har (Vreim, 2008). Vreim argumenterer også for at det er *responsen* fra mottakeren er det aktiviserende elementet, noe som også gjør mottaker til medprodusent av den meningen og kunnskapen som skapes i dialogen (ibid.).

Formidlingen av et budskap handler like mye om legitimiteten til avsender, som det handler om retorisk og kommunikativ kompetanse hos avsender (Nesvåg, 2008).

I møtet med de man skal hjelpe har Vreim (2008, s.75) formulert et spørsmål som kan være nyttig: «Hva kan du fortelle meg som kan hjelpe meg til å være en god fagperson for deg?»

2.12 Oppsummering

For å oppsummere dette kapitlet kan vi si at *rusmiddel*, *misbruk* og *avhengighet* er både vage og tvetydige og til dels misforståtte begreper. Her kan det trekkes en kobling til en skjevhet i mediernes fremstilling av ulike rusmidler. Utbredelsen av narkotikabruk hos ungdom er lavere i Norge enn de fleste andre land i Europa, men vi har et relativt høyt alkoholforbruk blant unge. Selve årsakene til at unge bruker rusmidler er mange, men om man er bevisst over de vanligste årsakene kan man kanskje gjøre det forebyggende arbeidet mot rus mer effektivt. I dag anses skolen som en viktig arena for rusforebyggende arbeid. Prosessmodellen kan hjelpe oss å forstå hvordan kommunikasjon i rusundervisningen fungerer, og eventuelt hjelpe oss å forstå hvorfor rusundervisning har vist liten positiv effekt. Strategiene for å forebygge mot rusproblemer bygger ofte på enkle forståelser om hvordan et budskap når frem til mottaker. Det er dette jeg vil se nærmere på i min analyse av to eksemplarer av materialer som har blitt brukt i rusforebyggende undervisning.

3. Metode

Metoden for denne oppgaven er tekstanalyse. I denne sammenhengen er *tekst* av utvidet betydning, som vil si all type menneskelig kommunikasjon gjennom et medium slik som bilder, filmer, artikler, magasiner, plakater, brosjyrer, lydopptak, osv. Overordnet vil en tekstanalytisk tilnærming kunne gi oss tilgang til andre typer innsikt enn kun det vi ser eller leser, for eksempel til bakenforliggende idéer eller meninger. Kort forklart kan det bety å «lese mellom linjene». Det finnes mange teknikker man tar i bruk for å få til dette, som for eksempel diskursanalyse og retorisk analyse, som er det nærmeste jeg har valgt for denne oppgaven, ettersom jeg har valgt å se på *hva slags retorikk* som brukes i rusundervisningen, og hvordan *rus-begrepet* blir behandlet.

En diskursanalyse vil først og fremst avdekke kollektive virkelighetsoppfatninger (Bratberg, 2017). Hva er avsenderens perspektiver? Og hva er den egentlige hensikten med kommunikasjonen? En diskurs kan ses på som et kognitivt og normativt fellesskap som kommer til uttrykk i språket (ibid.), så en diskursanalyse har som formål å avdekke dette.

En retorisk analyse vil kartlegge hvilke retoriske virkemidler som blir brukt i argumentasjonen for å få gjennomslag. Man er spesielt opptatt av hvordan bestemte ord og talemåter blir brukt. Her er appellformene etos, patos og logos sentrale. Etos viser til argumenter som bygger på moral og politisk korrekthet, patos viser til argumenter som retter seg mot følelsene, og logos bygger på fornuft og logisk beviskraft.

3.1 Transparens og pålitelighet

Det som kjennetegner troverdig forskning er blant annet god transparens og pålitelighet, altså grundig dokumentasjon av hva som har blitt gjort, hvorfor og hvordan.

Som vi allerede kan se i introduksjonen er min interesse for temaet den største motivasjonen for arbeidet med denne oppgaven. Ulempen med dette er at det kan ha en påvirkning på de eventuelle funnene, hvordan litteraturen blir brukt, og ikke minst hva slags litteratur som får være med i oppgaven. I tekstanalytisk sammenheng vil en personlig påvirkning være vanskelig å unngå, derfor legges det mer vekt på åpenhet rundt valg av litteratur, og særlig det å være bevisst og kritisk til eget ståsted. Nøyne henvisninger til det som analyseres er også viktig, slik at leser til enhver tid kan følge med på hva som har blitt gjort under analysen.

4. Analyse av informasjonsmaterialene

Materialene for denne tekstanalysen vil være brosjyren «Hasj» (Helsedirektoratet, 2007) og utklipp fra et hefte som heter «Støttmateriell: Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen – forslag til læringsaktiviteter» (Helsedirektoratet & Utdanningsdirektoratet, 2014). Disse vil ligge som vedlegg (fra side 30).

4.1 HASJ – brosjyre for skoleungdom

Figur 1. Forsidebilde av Hasj - brosjyre for skoleungdom

Forfatterne av denne brosjyren er datidens Sosial- og Helsedirektoratet (Helsedirektoratet i dag) og Oslo kommune, utgitt i 2007. Målgruppen for denne brosjyren er skoleungdom. Hensikten med dette materialet er å informere skoleungdom om: hasj som rusmiddel, nettsteder med rusmiddelinformasjon for ungdom og hvem som kan kontaktes hvis en ønsker å snakke om rusmidler (Helsedirektoratet, 2007).

Brosjyren er i sin helhet illustrert med farger og tegninger som skal representere ungdommer og tekstspalter utformet på ulike måter.

Forsiden (vedlegg 1, s.1) viser en ung gutt med slitent ansiktsuttrykk. Dette skal forestille typisk ungdom i hasjmiljøet. Brosjyrens tittel er «HASJ».

For å ta i bruk de ulike appellformene etos, patos og logos, kan vi starte med *etos*.

Forfatternes etos, altså deres troverdighet som gjør at vi får tillit til dem og dermed lar oss bli overbevist av deres argumenter, er tilstede ettersom de teoretisk sett skal ha den kunnskapen de trenger for å lære oss det vi trenger å vite om hasj. Helsedirektoratet og Oslo kommune er begge statlige virksomheter, og er derfor relativt troverdige avsendere. Men det kommer ikke tydelig frem at disse er forfatterne av denne brosjyren, da logoene deres presenteres helt til slutt på siste side. Det vil si at denne brosjyren mest sannsynlig leses uten at mottakeren har noen formening om hvem som er har laget den.

Brosjyren skal informere om hasj. Det gjør den ved å presentere påstander som ikke kan benektes. Det som er gjennomgående i brosjyren er at avsender snakker om påstander om hasj og konsekvenser av bruk knyttet til *deg* som leser. Dette ser vi i setninger som «Har *du* først prøvd hasj, har *du* krysset en grense» (vedlegg 1, s. 4), «Det kan forandre fremtiden *din*» (ibid.), «rusmidler påvirker hjernen *din* og hvordan *du* føler deg» (vedlegg 1, s. 2), «*Du* kan bli sløv, likegyldig og slutte å bry deg om viktige ting» (vedlegg 1, s. 10). I tillegg er retoriske spørsmål som «Kunne du tenkt deg å henge med kriminelle og folk som doper seg?» (vedlegg 1, s. 4) være med på å skape nokså negative assosiasjoner til konsekvensene av hasj-bruk. Bruken av dempere som «kan» og «kanskje» er også rådende i argumentasjonen for at du skal holde deg unna hasj. Eksempler på dette er: «Det *kan* forandre fremtiden *din*» (vedlegg 1, s. 4), og «Bruker du hasj ofte og mye, *kan* du bli avhengig» (vedlegg 1, s. 10). Dette holder argumentene saklige og fornuftige i den forstand at påstandene i grunn ikke kan benektes. Som Fekjær sier om slike påstander: «Det faktum at stoffene *kan* forårsake alvorlige skader, brukes som argument mot *all* bruk av stoffene» (Fekjær, 2008, s. 211).

Andre del av brosjyren handler om hva du burde gjøre dersom enten du eller noen du vet om har problemer knyttet til hasj. Her presiseres det at det ikke er å sladre om du sier ifra til en voksenperson. Dette ved hjelp av setninger som «Vis at du bryr deg!» (vedlegg 1, s. 12) og «Husk at det er hjelp å få hvis du er bekymret for noen andre eller deg selv» (vedlegg 1, s. 14). På nest siste side løftes det frem konkret hvem du kan snakke med, f.eks. PP-tjeneste, kontaktlærer, helsesøster, helsestasjon for ungdom, osv. (vedlegg 1, s. 15), samt nettsider du kan besøke og nummeret til rustelefonen på siste side (vedlegg 1, s. 16).

4.1.1 Tolkning

En ting er at avsender hovedsakelig benytter *patos* som appellform i sin argumentasjon. Brosjyrens brorpart appellerer til mottakers følelser ved å for det meste beskrive følelsesladde situasjoner og stille retoriske spørsmål. Den siste delen, som utgjør kun 3 sider av brosjyren, handler om hva du kan gjøre og hvem du kan snakke med dersom du har et problem. En annen ting er avsenders språklyd i overskriftene. Uttrykkene «*Åssen* virker hasj?» (vedlegg1, s. 5), «Ikke vær *kjip 'a!*» (vedlegg1, s. 6), «Hva *skjer 'a?*» (vedlegg 1, s. 10) har alle en klang som man kan tenke seg kommer fra rusavhengige Oslo. Dette sier noe om avsenders syn på mottaker. Ordbruken ser ut til å være tilpasset det avsender anser som ungdomsspråk i Oslo-området, men avsender har ikke tenkt på at dette ikke treffer like godt hos resten av Norges ungdommer, og ender nesten opp med å latterliggjøre de rusavhengige i Oslo-området.

Datidens Sosial- og Helsedirektorat og Oslo kommune mener selv, ifølge nettsiden (Helsedirektoratet, 2007) at denne brosjyren inneholder informasjon om hasj. Det er ikke til å legge skjul på at denne informasjonen har en kraftig dreining i negativ retning, og spiller kanskje mer på følelsene til mottaker enn på fakta om rusmiddelet og konsekvenser for bruk av det. Likevel er det lagt atskillig vekt på langtids- og kortidskonsekvenser for bruk, men denne informasjonen er heller i form av skremser om hva som *kan* komme til å skje enn en nøktern beskrivelse av hva en kan forvente av helserelaterte og juridiske følger.

Hensikten med å kombinere fargerike illustrasjoner med bruk av et ungdommelig språk i en konstant advarende tone, er trolig å gå ned på et ungdommelig nivå. Dette for å treffe best mulig med budskapet, men det er vanskelig å tro at målgruppen for denne brosjyren faktisk setter pris på en slik infantilisering av temaet. Brosjyren gir ingen oppmerksomhet til ulike motiver for bruk eller noen form innsikt i motargumenter.

4.2 Støttmateriell: Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen – forslag til læringsaktiviteter

Figur 2 Forsidebilde av støttmateriell for rusmiddelforebyggende arbeid i skolen.

Dette heftet er utgitt av Helsedirektoratet i samarbeid med Utdanningsdirektoratet i 2014. Arbeidet som dette støttmaterialet foreslår retter seg mot alle elever på en skole, som vil si at det dreier seg om primærforebyggende arbeid. Det bygger på en antakelse om at alle er like utsatt for uheldig rusmiddelbruk. Utklippene som er utgangspunkt for analysen er fra side 20-22 fra det originale heftet. Disse ligger som vedlegg.

Utklippene omfatter kompetansemålet for samfunnsfag: *eleven skal kunne beskrive utvikling og konsekvenser av tobakks- og rusmiddelbruk i Norge og diskutere holdninger til rusmiddel* (vedlegg 2, s. 1). Videre er det formulert en begrunnelse for hvorfor dette kompetansemålet er viktig (ibid.). Deretter blir det presentert forslag til læringsaktiviteter knyttet til utvikling og konsekvenser av rusmiddelbruk i Norge (ibid.), etterfulgt av begrunnelse for hvorfor konsekvenser ved bruk av rusmidler er et kompetansemål og videre forslag til læringsaktiviteter knyttet til dette (vedlegg 2, s. 2).

I kompetansemålet og begrunnelsen for det er det i hovedsak to aspekter som vektlegges: elevens faktakunnskaper om tobakks- og rusmiddelbruk, og holdningene deres knyttet til dette. Elevens holdninger får like stor plass som elevens kunnskaper. Dette viser til en todeling av skolens oppgave: å utdanne elevene og å danne elevene.

Begrunnelsen for å ha kunnskaper om utviklingen av rusmiddelbruk i Norge og kunnskaper om konsekvenser av rusmiddelbruk er at «det inngår som en *naturlig del av den allmennkunnskapen* elevene skal ha etter endt skolegang» (vedlegg 2, s. 1). Kunnskapen menes å være noe man bare skal ha, det begrunnes ikke videre hvorfor eller hva dette skal være godt for.

Forslagene til læringsaktiviteter for å oppnå denne kunnskapen begynner med at elevene kan «ta utgangspunkt i ulike (norske) nettsider for å finne statistikk over utvikling og konsekvenser av alkohol, tobakk og illegalt rusmiddelbruk i *Norge*» (vedlegg 2, s. 1). Det er også et forslag at elevene kan «studere ulike politiske partiprogram i Norge for å finne ulike synspunkter på alkohol-/rusmiddelpolitikk» (vedlegg 2, s. 1). Som vi vet er andre rusmidler enn alkohol og tobakk *ulovlige* i Norge.

Videre, blant forslag til læringsaktiviteter knyttet til konsekvenser av bruk av rusmidler, kan elevene «søke etter avisartikler om *ulykker, voldsepisoder og hendelser* som kan være knyttet til rusmiddelbruk» (vedlegg 2, s. 2).

Det hele avsluttes med forslag til læringsaktiviteter om påvirkning og holdninger, der første aktivitet innebærer gruppearbeid der man skal diskutere *hva* som påvirker ulike valg den enkelte tar når det gjelder testing av ulike rusmidler (vedlegg 2, s. 2).

4.2.1 Tolkning

Konsekvensen av å presentere læringsforslagene i akkurat denne kategoriseringen og rekkefølgen kan for det første være litt førende på hva elevene tenker rundt bruk av rusmidler, og for det andre viser det til en slags dobbelthet. Elevene blir bedt om å reflektere over *hva*

som påvirker deres holdninger (vedlegg 2, s. 2), dette rett etter at de nettopp har søkt opp avisartikler om vold og ulykker knyttet til rusmiddelbruk. Da blir det nesten litt ironisk at avsender oppriktig henter til at svar som «venner, familie, media, lokalmiljø og samfunnet generelt» er passende (ettersom begrunnelsen for å fokusere på elevens holdninger er at «*det kan være med på å øke bevisstheten om påvirkning fra venner, familie,*» (vedlegg 2, s. 1)) når det åpenbare svaret er nettopp den informasjonen om vold og ulykker de akkurat har blitt eksponert for. Og denne informasjonen var det avsender selv som foreslo.

Det betyr imidlertid ikke at disse holdningene er gale, men kanskje at strategien for innlæring av disse holdningene har skjulte føringer.

Det andre jeg vil gå inn på er fokuset på elevenes egen søken etter kunnskap og refleksjon, med andre ord vektleggingen av en interaktiv undervisning. Hvert eneste forslag til læringsaktivitet innebærer at elevene selv skal finne kunnskapen: «La elevene gruppevis studere ...», «La elevene søke ...», «La elevene studere og sammenligne ...», «Elevene samler/søker ...», «La elevene finne svar på ...», «Elevene diskuterer ...» (vedlegg 2, s.1-2). Dette hviler på ideen om at peer-undervisning (elev til elev) og interaktiv læring i større grad vil virke inn på atferden (Nesvåg, 2008).

Begrunnelsen for at elevene skal kunne beskrive utviklingen og konsekvenser av rusmiddelbruk i Norge, samt å kunne diskutere holdninger til rusmidler, er at «*fokus på kunnskap og holdninger står sentralt i alle fag i skolen og i målene i Læreplanens generelle del*» (vedlegg 2, s. 1), i tillegg til at denne kunnskapen «inngår som en naturlig del av den allmennkunnskapen elevene skal ha etter endt skolegang» (vedlegg 2, s.1). Det står med andre ord ingen eksplisitt mening om at denne undervisningen skal virke inn på atferden, f.eks. slik at elevene tar sunnere valg i livet. Og dersom kunnskapsnivået hos elevene faktisk er viktig, ville man sannsynligvis ikke overlatt søken etter informasjonen til elevene selv, men tatt ansvaret som lærer ved å presentere pålitelig fakta fra det man anser som legitime kilder.

Det tredje jeg vil nevne er vektleggingen av sosiale og helse relaterte konsekvenser ved rusmiddelbruk. Konsekvenser er først og fremst et negativt ladet ord i denne sammenhengen, ettersom det fokuseres på negative langsiktige og kortsiktige konsekvenser slik som økt risiko for vold og seksuelle overgrep, avhengighet og ulike sykdommer (vedlegg 2, s. 2). I dokumentet ser det ut til at bruk av rusmidler har unektelig negative konsekvenser og at det derfor kan være fordelaktig å diskutere disse.

5. Drøfting

Innledningsvis ser vi at myndighetenes syn og fremstilling av rusmidler ikke samsvarer med forskningen tilknyttet rusmidlers skadepotensiale og utbredelse. Videre er informasjon og opplysning en mye brukt strategi for å forebygge mot de problemene som kan oppstå ved rusmiddelbruk, både i dag og i et historisk perspektiv. Disse to forholdene kan antagelig ha noe å gjøre med den retorikken som brukes i det rusforebyggende arbeidet.

Som nevnt i innledningen er problemer knyttet til rusmiddelbruk vårt største *sosiale* problem, ikke vårt største helseproblem. Under *Norske ungdommers rusmiddelbruk* (s. 8) ser vi at Norge er blant de land med lavest narkotikafrekvens hos ungdom (5 %), men at 60 % av norske 15-16 åringer hadde brukt alkohol. I de to informasjonsmaterialene legges det likevel størst vekt på de helserelaterte konsekvensene ved rusmiddelbruk.

5.1 Rusmidler som ett stoff

Som vi ser over (s. 4 og 5) er rusmiddel som begrep vagt og dermed ikke dekkende. Bruk av navnet tilhørende det faktiske rusmiddelet det er snakk om vil være mest gunstig. Dette gjør brosjyren om hasj, da det kun er hasj det er snakk om, men støttematerialet nevner ingen eksempler på enkeltstoffer, sett bort ifra alkohol. Å behandle rusmidler som ett stoff, slik støttematerialet gjør, byr på utfordringer når man skal snakke om konsekvenser og skadevirkninger. Noen rusmidler er mer avhengighetsskapende enn andre, og noen rusmidler finnes ikke avhengighetsskapende overhodet (Hauge, 2009). I støttematerialet vektlegges det at elevene skal få innsikt i langsiktige og kortsiktige konsekvenser ved bruk av rusmidler, der avhengighet og risiko for ulykker er noen eksempler (vedlegg 2, s. 2). Men ingen rusmidler er like, og som nevnt under *Avhengighet og misbruk* (s. 6-7) er avhengighet et svært vagt og misforstått begrep – så hvor hen vil man egentlig med denne måten å snakke om rusmidler på? Det ser ut til at man ønsker å fremme en fellesnevner for de negative konsekvensene som all ulovlig rusmiddelbruk kan ha.

5.2 Opplysningstanken

Støttematerialet er et bidrag til rusforebyggende arbeid som i hovedsak bygger på en oppfatning om at opplysning og kunnskap rundt aspektene ved rusmidler vil gi elevene de riktige holdningene som skal føre til riktig atferd. «Den som vet det rette, gjør det rette». Som vi ser under delkapitlet *Strategier* (s. 12) har slike opplysningsstrategier blitt kritisert for hverken å fokusere på hvem som formidler kunnskapen eller den konteksten det formidles i

(Gravrok et al., 2006). Forskning viser uansett at slike strategier i liten grad kan dokumentere hverken forebyggende effekter eller en reduksjon i rusmiddelbruk (Nesvåg, 2008, s. 21). NOU's oppsummering (2003:4) konkluderer med at skolebaserte program øker kunnskapsnivået, men i liten grad har påvirket rusmiddelatferden (ibid.). Da kan man stille spørsmål ved tanken om at opplysning vil føre til riktig atferd – hvorfor er det i så fall slik at noen likevel velger å bruke rusmidler når de er klar over de negative konsekvensene? Det er neppe på grunn av den manglende kunnskapen om rusmidlenes farlighet at enkelte velger å bruke dem.

Ved å fremstille hasj og andre rusmidler i et lys der en prøver å skremme mottakeren fra å prøve det kan man risikere å gjøre mer skade enn forebygging, ettersom ungdommer lett kan konstatere at en informasjonsvirksomhet ikke er sannferdig. Dette kan føre til at vedkommende begynner å tvile på andre ting som kommer fra samme kilde. Som Jahren (2008, s. 57) sier om denne problemstillingen: «*Erlighet varer lengst*».

5.3 Ulempen med opplysningsstrategien

«*Det finnes få forskningsresultater som viser graden av helserisiko ved bruken av ulovlige stoffer*» (Fekjær, 2008, s. 211).

Ett av problemene ved at opplysning har vært den strategien man har hatt mest tiltro til, helt siden 1800-tallet, er at de færreste har hatt tilstrekkelig kunnskap om de ulike rusmidlene for å kunne opplyse om dem. Som nevnt (s. 7) var kunnskapene om de nye rusmidlene på 1960-tallet svært begrenset, både blant allmenheten, hos de folkevalgte og myndighetene. Men alle har vært klar over at narkotika har vært forbudt. Slik har det hele endt opp med å bli en verdiformidling (s. 13) der man fokuserer på de riktige holdningene, som i dette tilfellet er å etablere en avvisende holdning til narkotika. Med dette ser vi at det snarere handler om moralske spørsmål, enn om en ufiltrert kunnskapsoverføring. Konklusjonen er da at det vi kaller en opplysningsbasert rusforebygging slett ikke har handlet om kunnskapsbasert rusopplysning, men har snarere handlet om en verdiformidling. Ulempen med opplysningsstrategien er med andre at det ikke har handlet om opplysning.

Det ser ut til at offentlig finansiert forebygging, slik som de to produktene av Helsedirektoratet, har måttet ta hensyn til føringene fra de politiske oppdragsgiverne. Disse føringene er underliggende, men det virker som at disse overskygger den informasjonen som forebyggingen skal formidle og opplyse om. Når fokuset i undervisning i stor grad er lagt på

holdningene til elevene, ser vi igjen at det handler om et verdispørsmål. Dette forteller oss at motivet for forebyggingen er å oppnå respekt for lovene (Fekjær, 2009).

5.4 Støtt dem som trenger det mest

Som vi ser under *Forklaringer på unges rusbruk* (s. 8) er ikke fraværet av kunnskap nevnt som en spesifikk grunn til at unge prøver rusmidler eller får problemer med rusmisbruk. Det er først og fremst de som er ekstra sårbare pga. en traumatisk bakgrunn som har størst risiko for å ende opp med et destruktivt forhold til rusmidler, inkludert alkohol. Da vil ikke informasjon og skremsler om konsekvenser av rusmiddelbruk være til like stor hjelp slik som kanskje styrking av motstandsdyktighet og elevenes psykiske helse ville vært.

5.5 Hva er egentlig målet?

I litteraturen om rusforebyggende arbeid uttrykkes hensikten med programmene både tvetydig og ulikt. Enten er tiltakene ment for å forebygge mot skadelig rusmiddelbruk, eller så gjelder det å forhindre/reducere rusmiddelbruk.

Typiske målsettinger som «totalavhold» og «ingen bruk av illegale rusmidler» bygger ofte på folkelige teorier om hvilke rusvaner som er ønskelige (Nesvåg, 2008). Til og med de helt konkrete tiltak som tar sikte på å redusere skadevirkninger av rusmiddelbruk, har likevel uuttalte politiske føringer som er svært viktige. Disse føringene handler, som sagt, ofte om å oppnå respekt for lovene, eller endring i folks vaner. Slik er det ikke spesifikt den farlighetsgraden av rusmiddelbruken som styrer forebyggingen, men heller det faktum at rusmidlene er ulovlige (Fekjær, 2008).

I selve støttematerialet uttrykkes ingen av disse målene, men derimot at kunnskapen om utvikling av bruk og konsekvenser inngår som en naturlig del av allmennkunnskapen til elevene. Brosjyren på sin side nevner heller ikke eksplisitt at man ikke bør bruke hasj, med den kommuniserer verdier som at «Har du først prøvd hasj, har du krysset en grense» (vedlegg 1, s. 4). Det kan med andre ord tenkes at avsender ønsker at mottaker tar helt avstand fra hasj. Med det ser det ut til at hvorvidt elever enten får beskjed om at de bør ta totalt avstand fra rusmidler, eller blir bedt om å tenke kritisk over farene ved eget bruk, er opp til hver enkelt lærer å kommunisere. Går man ut ifra det som står i Læreplanverket for Kunnskapsløftet, er det sistnevnte som er gjeldene: at «*elevene skal utvikle seg som*

selvstendige individer som vurderer konsekvensene av, og tar ansvaret for egne handlinger» (s. 10).

Man kan hevde at problemet med rus er ikke rusmidlene i seg selv, det er heller *misbruket* som er problematisk. Et problem med rusforebyggende tiltak er at mange av dem bygger på idéen om at 0 rusbruk = 0 problemer. Dette gjør at man får en snever målestokk for å se om et tiltak er effektivt eller ikke, ettersom kriteriet for høy effektivitet er at så få som mulig tar i bruk rusmidler. Dette kan være en av grunnene til at de fleste tiltak har vist lav effekt – man måler noe som er helt urealistisk.

Et problem er man ikke er konsekvent. Ønsker man faktisk å få bukt med all rusmiddelbruk burde budskapet i forebyggingen være å redusere den allmenne bruken for både alkohol og ulovlig rusmidler. Slik er det ikke for alkohol, der er det for det meste fokus på å redusere *skadevirkningene* (Fekjær, 2008) og etablere en holdning mot alkoholbruk i *ung alder* (Jahren, 2008).

5.6 Konsekvenser på samfunnsnivå

I støttemateriellet presenteres det ingen eksplisitte opplysninger om rusmidler som skal videreformidles til elevene, det er kun presentert forslag til aktiviteter som kan være med på å gi dem den kunnskapen elevene trenger. Det som faktisk vektlegges er at elevene skal få innsikt i de ulike konsekvensene rusmidler kan ha.

Brosjyren om hasj nevner disse konsekvensene eksplisitt. Om vi ser nøye på noen av de konsekvensene som brosjyren velger å fremheve, ser vi at de relativt sett ikke er så alvorlige med tanke på det sosial- og helseperspektivet avsenderen har valgt å presentere hele budskapet i. At du f.eks. «kan bli sløv, likegyldig, og kan slutte å bry deg om viktige ting» (vedlegg 1, s. 10), og at «det kan bli vanskelig å komme seg opp om morgenen» (vedlegg 1, s. 10) er for det første ikke til å sammenligne med de helserelaterte konsekvensene som alkohol medfører, men disse sier også noe om hva samfunnet er bekymret for. Slike bekymringer ser ut til å handle om tapt arbeidskraft. Vi kan ikke ha arbeidere som er deprimerte, sløve og som hverken bryr seg om viktige ting eller kan passe viktige avtaler (vedlegg 1, s. 10).

5.7 Har vi et medieskapt bilde av rusmidler?

Alt forebyggende arbeid gjøres utvilsomt i beste mening: man ønsker å begrense omfanget av problemer.

Men vi ser at opplysningsstrategier innenfor rusforebygging ikke har fungert. Vi vet også at det har vært lite fokus på hvilket meningsinnhold som er knyttet til rusbruk, altså motiver for bruk (Henriksen, 2007, Fekjær, 2008). Slik går man glipp av refleksjonen rundt vårt forhold til rusmidler. Ut ifra analysen mener jeg at skolen hovedsakelig ikke er skyldig i den stigmatiserende fremstillingen av rusmidler, men heller er med på å opprettholde og reprodusere det medieskaptet bildet vi har av rusmidler, ved f.eks. å aktivt bruke mediens eksempler på ulykker og vold – i hvert fall når det gjelder de illegale. Her blir alkohol gjerne knyttet til fest, hygge og sosialt liv, mens narkotika stadig blir avbildet med tragedier og grusomheter. Vi vet også at bruken av ulovlige stoffer er mindre omfattende enn det mediene har fremstilt det som. Hadde det ikke vært for mediene hadde bruken av ulovlige stoffer vært enda lavere (Fekjær, 2008).

Dette bringer oss frem til at rusdiskursen til syvende og sist er styrt av og stammer fra det juridiske, altså lovligheten rundt dem. Det er i offentlige myndigheters interesse at elever oppnår respekt for loven. Og en av Helsedirektoratets oppgaver er rent faktisk å gjennomføre nasjonal helse- og sosialpolitikk.

6. Konklusjon

Formålet med denne oppgaven har vært å belyse den retorikken som brukes i det rusforebyggende arbeidet i skolen. Dette har implisert i å belyse de strategiene som brukes, å analysere to informasjonsmaterialer, og å avdekke den gjeldende diskursen for rus-begrepet.

Det tydeligste innenfor rusforebyggingen er «Just say no»-retorikken. Tanken er å fremme en restriktiv holdning mot rusmidler. Strategien for å oppnå dette har vært formidling av informasjon og opplysning om rusmidlenes skadepotensiale, i håp om at dette vil være etterspørselsreducerende. Via min analyse har jeg funnet ut at denne opplysningen heller er en instrumentell del av å skape de riktige holdningene, selv om det uttrykkes at denne kunnskapen er ment å inngå som en naturlig del av allmennkunnskapen til elevene. Jeg ser med andre ord en uærlighet i begrunnelsen for det rusforebyggende arbeidet.

Et økende antall eksperter har stilt seg kritisk til det de mener er en dogmatisk tilnærming til effektiv forebygging. Og vi kan alle være enige om at dogmatisme ikke har noe i vitenskapen å gjøre.

Rusmiddel som begrep blir i dokumentene presentert i en folkehelsediskurs der negative konsekvenser ved bruk gjøres relevant. Ifølge forskningen jeg har presentert (s. 4-6)

later rusmisbruk til å være et symptom, ikke en sykdom i seg selv. Derfor kan ikke proaktive tiltak begynne i siste ledd.

Et annet poeng angående rusmiddelbegrepet er at de ulovlige rusmidlene presenteres som ett stoff. I støttemateriellet, som har opplysning som strategi, nevnes det ikke et eneste navn på et ulovlig rusmiddel.

Jeg har med det kommet frem til at den rådende rusdiskursen i forebyggingsarbeidet er konstruert av samspillet mellom ulovligheten av narkotiske stoffer, Helsedirektoratets oppgaver i å gjennomføre denne nasjonale helse- og sosialpolitikken, og mediernes skjeve fremstilling av rusfeltet. Om dette er en hensiktsmessig måte å angripe rusproblemer kan diskuteres.

Refleksjonsnotat

Prosessen med å skrive denne oppgaven har vært svært omfattende, kanskje mer omfattende enn jeg så for meg i begynnelsen av prosjektet.

I startfasen trodde jeg det ikke fantes så mye litteratur om det temaet jeg har valgt, men det viste seg å ikke stemme. Jeg trodde derfor jeg ville finne mest litteratur på nett, men fant ut at det er mange som har forsket på rusforebygging i skolen, og fant både bøker og nettartikler som omhandlet akkurat det jeg ville skrive om. Så det var overraskende for meg. Jeg så på min problemstilling som noe som ikke har blitt snakket om, men jeg tok visst feil. Det fikk meg til å tenke over at mediene *har* stor makt.

Underveis i skriveprosessen har jeg vært redd for at det hele ikke ble nok pedagogisk rettet, men har kommet fram til at måten man formidler kunnskap på og hvordan man verdiformidler noe som riktig eller galt kanskje er selve kjernen i oppdragelse og pedagogikk.

En svakhet med oppgaven er at brorparten av litteraturen som er knyttet til det skolerelaterte rusarbeidet er rundt 10 år gammelt. Men dette sier kanskje noe om at det for tiden prioriteres lite. Det er synd, for det kommer stadig nye forskningsresultater fra rusfeltet.

Jeg vil til slutt poengtere at tolkningen og drøftingen min kun er ett perspektiv, ikke en komplett sannhet. Slik er det innenfor det meste i samfunnsvitenskap og humaniora. Det vil alltid finnes alternative perspektiver, men perspektivet jeg har presentert mener jeg er svært viktig å inkludere forståelsen av det rusforebyggende arbeidet.

7. Litteraturliste

Aaberge, A. (2018). *Prosessmodellen*. Hentet fra <https://stier.ndla.no/nb/learningpaths/506/step/3893>
Lastet ned 27.04.19

Alexander, Bruce K., (2008) *The myth of Drug-Induced Addiction*. Hentet fra <https://sencanada.ca/content/sen/committee/371/ille/presentation/alexander-e.htm>
Lastet ned 10.05.19

Amundsen, E. J., Lund & Bretteville-Jensen, A. L., Skretting, A., Rise, J., Nordlund, S. (2010). *Hva er misbruk og avhengighet? Betegnelser, begreper og omfang*. (SIRUS-Rapport nr. 4/2010). Hentet fra <http://www.rustelefonen.no/wp-content/uploads/2015/08/sirusrap.4.10.pdf>

Barene, M. (2008) *Forord*. I Torbjørnsen, T., Teppen, T, Aarek, H., E. (Red.). *Mer enn forebygging ... psykososiale utfordringer på rusområdet for barnehage, skole og foreldre*. (s.7-8). Landslaget for Rusfri Oppvekst

Bratberg, Ø. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Gyldendal Akademisk

D.A.R.E (2019). *About D.A.R.E*. Hentet fra <https://dare.org/about/>
Lastet ned: 11.04.19

Ennet, S., Rosenbaum, P., Flewelling, R., Bieler, G., Ringwalt, C., Bailey, S. (1994) *Long term evaluation of drug abuse resistance education*. Hentet fra <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0306460394900361>
Lastet ned 17.04.19

Fekjær, H. O. (2008). *RUS*. (3. utg). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Gravrok, Ø., Schancke, V. A., Andreassen, M., Domben, P. (2006). *Kunnskapsplattform for forebyggende og helsefremmende arbeid i skolen – med særlig vekt på rusmidler og tobakk*. Hentet fra https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/forebyggende_innsatser/5/forebyggende_innsatser_rus.pdf
Lastet ned 19.02.19

Hari, J. (2019). *Chasing the Scream*. (2. utg.) London: Bloomsbury Publishing PLC

Hauge, R. (2009). *Rus og rusmidler gjennom tidene*. Oslo: Universitetsforlaget

Hauge, R., Horverakm, Ø., Nordlund, S. (2012). *Lastenes møtested. SIRUS 50 år*. Oslo: SIRUS

Hugaas M. T. & Elvegård, K. (2010). *Endelig rusfri?* Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

Henriksen, Ø. (2005). *Rusforebygging – et samfunnsvitenskapelig perspektiv*. Hentet fra: <http://www.forebygging.no/Artikler/2007-1998/Rusforebygging---et-samfunnsvitenskapelig-perspektiv/>

Lastet ned 27.04.19

Helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet. (2014). *Støttmateriell: Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen – med forslag til læringsaktiviteter*. Hentet fra

<http://www.forebygging.no/Global/Skole/St%C3%B8ttmateriell,%20oppdatert%20versjon%20februar%202014.pdf>

Lastet ned 18.01.19

Helsedirektoratet. (2007). *Hasj – brosjyre for skoleungdom*. Hentet fra

<https://helsedirektoratet.no/publikasjoner/hasj-brosjyre-for-skoleungdom>

lastet ned 19.01.19

Jahren, E. (2008). *Om rusmiddelinformasjon i skolen*. I Torbjørsen, T., Teppen, T, Aarek, H., E. (Red.). *Mer enn forebygging ... psykososiale utfordringer på rusområdet for barnehage, skole og foreldre*. (s. 55-62). Landslaget for Rusfri Oppvekst.

Killén, K. (2015). *Sveket 1. Risiko og omsorgssvikt – et helseproblem og tverrfaglig ansvar*. (5. reviderte utg.). Oslo: Kommuneforlaget.

Utdanningsdirektoratet. (2006). *Forebyggende innsatser i skolen, 2006*. Hentet fra:

<https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/Forebyggende-innsatser-i-skolen-2006/>

lastet ned 19.02.19

Utdanningsdirektoratet. (2006) *Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Prinsipper for opplæringen*. Hentet fra

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/prinsipper-for-opplaringen2/>

Lastet ned 14.04.19

Levinthal, C. F. (2010). *Drugs, Behavior and modern society*. Boston: Pearson Education.

Larsen, T. (2017) *Viktige forutsetninger for implementering av programmer og tiltak i skolen*. Hentet fra:

<http://tidliginnsats.forebygging.no/Artikler--Kronikker/Viktige-forutsetninger-for-implementering-av-programmer-og-tiltak-i-skolen/>

Lastet ned 20.01.19

Mork, J. K. (2008). *Edruskapsundervisning i skulen. Nokre utviklingstrekk*. I Torbjørnsen, T., Teppen, T, Aarek, H., E. (Red.). *Mer enn forebygging ... psykososiale utfordringer på rusområdet for barnehage, skole og foreldre*. (s. 113-119). Landslaget for Rusfri Oppvekst.

NOU 2003:4. (2003). *Forskning på rusmiddelfeltet. En oppsummering av kunnskap om effekt av tiltak*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.

Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T., & Rørnes, K (red.) (2006).

Forebyggende innsatser i skolen. Hentet fra:

https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/forebyggende_innsatser/5/forebyggende_innsatser_forord_innledning_av_slutning.pdf

lastet ned 25.01.19

Nesvåg, S. (2008). *Rusforebygging og tidlig intervensjon i barnehage og skole*. I Torbjørnsen, T., Teppen, T, Aarek, H., E. (Red.). *Mer enn forebygging ... psykososiale utfordringer på rusområdet for barnehage, skole og foreldre*. (s. 15-30). Landslaget for Rusfri Oppvekst.

Olsen, J. (2018). *Diskurser om avhold og måtehold. – En studie av rusdiskurser og skadereduksjon i Blå Kors og Kirkens Bymisjon*.

<http://www.forebygging.no/Artikler/2018/Diskurser-om-avhold-og-matehold---En-studie-av-rusdiskurser-og-skadereduksjon-i-Bla-Kors-og-Kirkens-Bymisjon/>

Lastet ned 27.04.19

Pedersen, W. (2006). *Bittersøtt. Ungdom/sosialisering/rusmidler*. (2. utgave). Oslo: universitetsforlaget.

Schancke, V. A. (2005). *Strategier i det (rus)forebyggende arbeidet*. Hentet fra

<http://www.forebygging.no/Kunnskapsoppsummeringer/1999---2005/Forebygging---fra-forskning-til-praksis/Strategier-i-det-rusforebyggende-arbeidet/>

Lastet ned 28.04.19

Schancke, V. A. (Red.) (2004). *300 aktuelle spørsmål og svar om rusforebyggende arbeid*. Forebygging.no: Fagpanelet og redaksjonen

Schiøtz, A. (2017). *Rus i Norge – politiske og medisinske tilnæringer i historisk lys*. Institutt for global helse og samfunnsmedisin: UiB

Skog, O. (2006) *Skam og skade. Noen avvikkssosiologiske temaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Helse- og Omsorgsdepatemetet. (2011). *Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk*. (Meld. St. 30 2011-2012). Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/bba17f176efc40269984ef0de3dc48e5/no/pdfs/stm201120120030000dddpdfs.pdf>

Torbjørnsen, T., Teppen, T, Aarek, H., E. (2008). *Mer enn forebygging ... psykososiale utfordringer på rusområdet for barnehage, skole og foreldre*. Landslaget For Rusfri Oppvekst

Westin, A. A., Strøm, E. J., Rygnestad, T., Slørdal, L. (2011). *Hva er egentlig narkotika?*

Hentet fra: <https://tidsskriftet.no/2011/08/sprakspalten/hva-er-egentlig-narkotika>

Lastet ned 21.02.19

Øia, T. (2013). *Ungdom, rus og marginalisering*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Vedlegg

Vedlegg 1

Rusmidler påvirker **hjernen**

din og hvordan **du** føler deg.

Alkohol er et lovlig rusmiddel, men

du må være fylt **18 år**

for å kjøpe det.

Hasj er et narkotisk
stoff og er **forbudt.**

Hasj, marihuana og cannabis

Hasj og marihuana kommer begge fra planten cannabis. Hasj er små klumper av kvae fra planten, mens marihuana er tørkede blader og knopper.

Hasj og marihuana kan både røykes og spises. De har en spesiell, litt søtlig, tung lukt som kan minne om røkelse. Hasj er vanligvis sterkere enn marihuana.

joint rev beis hasj tjall
gress weed bombe
bang hønne

Åssen virker hasj?

I hasj er det kjemiske stoffer som gir rus. Selve rusen varer bare noen timer, men spor av den lagres i fettvevet ditt og kan påvises i urinen din flere uker senere.

Virkningen av hasj varierer fra gang til gang. Noen blir sløve og trette, mens andre blir oppspilte. Noen blir fnisete, mange kvalme. Oppmerksomheten og hukommelsen blir dårligere. Virkeligheten kan oppleves annerledes, for eksempel at tiden går veldig fort eller sakte. Noen mener de ser eller hører ting som ikke er der, og det kan være veldig skremmende.

Hasjrus kan gjøre at du føler deg forvirra og utafør over lengre tid. Problemene kan bli så store at du må få behandling hos lege eller psykolog.

En av gjengen?

Du kjenner kanskje noen som sier de har prøvd og gjort "alt". Mange synes nok også det er kult å si at de har prøvd hasj. Men faktum er at det er få ungdommer som røyker hasj i Norge. Faktisk er det bare én av ti 15-16-åring som har prøvd.

Pusher grenser

Du er ungl! Og da har mange lyst til å prøve og utforske nye ting. Det gjelder å pushe dine egne – og ofte andres grenser. Du har kanskje følelsen av å balansere på en knivsegg mellom det du synes er ok og det du vet ikke er det? Noen ganger tar du sjanser. Noen sjanser kan du angre på. Som å prøve hasj.

Har du bekymringer, kan hasj bli en kort flukt fra hverdagen som kan gi deg nye problemer.

Har du det vanskelig, bør du heller snakke med noen.

Hva skjer 'a?

Bruker du hasj over lengre tid, svekker det hukommelsen, og det blir vanskeligere å lære nye ting. Du kan bli sløv, likegyldig og slutte å bry deg om viktige ting. Det kan bli vanskelig å komme seg opp om morgenen og å passe avtaler. Noen slutter å bry seg med skolearbeidet. Du kan bli deprimert eller få problemer med voldsom, ubegrunnet redsel (angst) eller andre psykiske problemer.

Røyking av hasj kan skade lungene og gi astmaplager. Du får mindre motstandskraft mot sykdommer og du blir lettere syk.

Sug

Bruker du hasj ofte og mye, kan du bli avhengig. Kanskje merker du ikke den snikende trangten før det er for sent. Da kan suget etter rus bli det viktigste for deg. Har du brukt hasj jevnlig over lengre tid og du vil slutte, kan du få søvnproblemer, føle deg dårlig og svette.

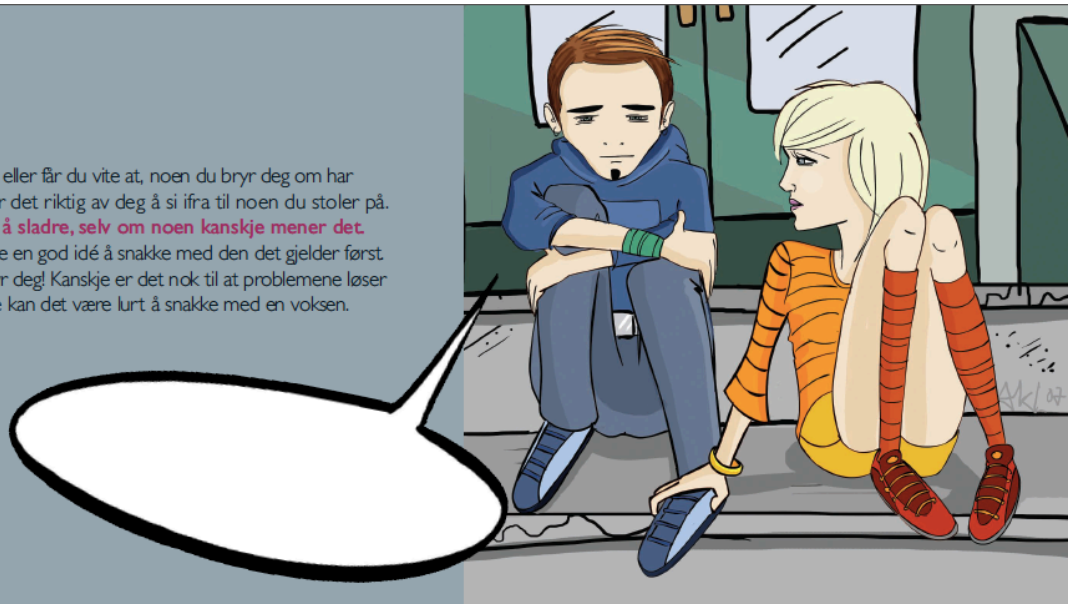

Buddies

Skjønner du, eller får du vite at, noen du bryr deg om har problemer, er det riktig av deg å si ifra til noen du stoler på.

Det er ikke å sladre, selv om noen kanskje mener det.

Det kan være en god idé å snakke med den det gjelder først. Vis at du bryr deg! Kanskje er det nok til at problemene løser seg. Hvis ikke kan det være lurt å snakke med en voksen.

Husk

at det er **hjelp** å få hvis du er
bekymret for noen **andre**
eller for deg **selv**.

Noen du kan snakke med

På skolen kan du snakke med kontaktlærer eller sosiallærer. Helsesøster eller helsestasjon for ungdom kan være til hjelp. Politiet har tjenestemenn som jobber forebyggende, og som kjenner ungdomsmiljøet godt. Utekontakten prater også gjerne med ungdom. Sjekk om det er en utekontakt der du bor.

Faglig hjelp

PP-tjeneste (pedagogisk-psykologisk tjeneste) hjelper og gir råd til elever i grunnskolen og videregående skole. Snakk med læreren din. Ruspoliklinikken (RUPO, tidl. PUT) og Psykisk helse barne- og ungdomspoliklinikk (BUP) er tilbud om rådgivning og behandling for ungdom (og voksne). Men du må ha henvisning fra lege eller sosialkontor. Begge tjenestene er gratis for ungdom under 18 år.

Rustelefonen 08588
www.rustelefonen.no

Barn og unges kontakttelefon 800 33 32

Senteret for ungdomshelse, samliv og seksualitet
800 33 866 www.suss.no

www.futuretrondheim.com

www.dopinfo.no

www.klara-klok.no

www.futureoslo.com

www.futurebergen.com

www.ung.no

www.unghelse.no

www.rusinfo.no

www.shdir.no

www.provnarkotika.com

Oslo kommune
Rusmiddelstaten

Sosial- og helsedirektoratet

Kompetansemål etter 10. årssteg:

SAMFUNNSFAG – Samfunnskunnskap

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- beskrive utvikling og konsekvensar av tobakks- og rusmiddelbruk i Noreg og diskutere haldningar til rusmiddel

Begrunnelse:

Fokus på elevenes kunnskap og holdninger står sentralt i alle fag i skolen og i målene i Læreplanens generelle del. Kunnskap om utvikling av rusmiddelbruk i Norge og kunnskap om konsekvenser av rusmiddelbruk på individ-, familie- og samfunnsnivå inngår som en naturlig del av den allmenn-kunnskapen elevene skal ha etter endt skolegang.

Elevene skal kunne stille kritiske spørsmål ved hva som påvirker egen atferd og holdning til ulike rusmidler. Dette kan være med på å øke bevisstheten om påvirkning fra venner, familie, media, lokalmiljø og samfunnet generelt. Gjennom å diskutere eventuelle kulturelle forskjeller som finnes i elevgruppen, vil elevene kunne få en forståelse av kulturelle faktorer som påvirker den enkelte ungdoms atferd når det gjelder holdninger og bruk av rusmidler.

Kunnskap om og forståelse av ulike alkoholpolitiske virkemidler er viktig kunnskap i et folkehelseperspektiv.

Forslag til læringsaktiviteter knyttet til utvikling og konsekvenser av rusmiddelbruk i Norge

- Ta utgangspunkt i statistikk over utvikling og konsekvenser av alkoholbruk, røyking og bruk av illegale rusmidler i Norge. Informasjon finnes på <http://www.sirus.no/nor/Statistikk/>,

<http://www.ungdata.no>, <http://www.fhi.no/helsestatistikk/statistikkbanker> og <http://www.forebygging.no/en/Rapporter-og-undersokelser/Statistikk/>. La elevene parvis eller i grupper studere utviklingen og notere seg noen tanker om hvorfor de tror utviklingen har blitt slik.

- La elevene søke informasjon om rusmiddelbruk i ulike kulturer. Hvilke ulikheter finnes? Hvordan kan dette forstås og forklares?
- La elevene studere og sammenligne ulike politiske partiprogram i Norge for å finne ulike synspunkter på alkohol-/rusmiddelpolitikk.

- Korte presentasjoner av elevenes funn, diskusjon og felles oppsummering i klassen.

Konsekvenser ved bruk av rusmidler

Begrunnelse:

Dette kompetansemålet på ungdomstrinnet innebærer både kortsiktige og langsiktige konsekvenser ved bruk av rusmidler. Eksempler på kortsiktige konsekvenser kan være økt risiko for ulykker, vold, seksuelle overgrep eller handlinger som de angrep på i ettertid. Bruk av sosiale medier er også relevant å inkludere i oppgavene. Det er ikke uvanlig at ungdom som har drukket seg beruset blir fotografert, og at bildene senere blir lagt ut på nettet. Alle disse konsekvensene vil elevene kunne ha nytte av å diskutere i fellesskap eller i mindre grupper.

På ungdomstrinnet skal elevene også skaffe seg innsikt i de langsiktige negative helsekonsekvensene bruk av rusmidler fører med seg. Eksempler på langtidseffekter kan være avhengighet og ulike sykdommer knyttet til langvarig risikobruk av rusmidler.

Forslag til læringsaktivitet om konsekvenser av bruk av rusmidler

- Elevene samler/søker etter avisartikler om ulykker, voldsepisoder og hendelser som kan være knyttet til rusmiddelbruk.
- La elevene søke opp fakta-stoff om rusmidler og konsekvenser av rusmiddelbruk.
- Elevene diskuterer mulige konsekvenser av rusmiddelbruk for den enkelte, familiene og samfunnet.

Forslag til læringsaktivitet om påvirkning og holdninger

- Gruppearbeid:
Hva er det som påvirker ulike valg den enkelte tar når det gjelder om man skal begynne å røyke, drikke alkohol, teste narkotika eller prøve dopingmidler? Elevene diskuterer og noterer de ulike påvirkningsfaktorene som kommer fram i gruppene.
- Plenum:
Elevene refererer fra diskusjonene og alle påvirkningsfaktorene skrives på tavla. Plenumsdiskusjon om faktorene og hva som er de viktigste.